

B E L L E T E N

Cilt: LI

Aralık 1987

Sayı: 201

İKİZTEPE'DEN ÜNİK BİR HANÇER

ÖNDER BİLGİ

İstanbul Üniversitesi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Samsun ili Bafra ilçesine bağlı İkiztepe köyü sınırları içinde yer alan İkiztepe örenyerinde geliştirilen sistematik arkeolojik kazıların 1985 dönemi çalışmaları sırasında Tepe I'de yer alan "A" açmasının D-2/IV-10 plankaresindeki 2267 numaralı buluntu yerinde (22.12 m) ortaya çıkartılan basit toprak tipindeki bir mezarda (b. 2272) başı batıda olmak üzere doğu-batı yönünde yatırılmış olan bir iskeletin (Sk. 581) sağ eli ve kolu üzerinde tunçtan yapılmış¹ çekiç biçiminde başı olan 2 ağızlı bir hançer (İ/85-206) ele geçirildi (Lev. I Res. 1).

436 gr ağırlığında olan bu hançerin uzunluğu 36.5 cm, en kalın yeri 1.8 cm olup kabzanın baş genişliği 10.2 cm ve namlunun en geniş yeri de 5.5 cm. dir. Oldukça iyi durumda ele geçirilen bu eserin kabzası çizi bezeklidir. Bu kabzanın çekiç biçiminde biten başının tam orta kesiminde bir ip deliği mevcuttur. Söğüt yaprağı biçimindeki namlunun omurgası gayet belirgin olup namlu kabzadan ayrı olarak kalıpta dökülerek meydana getirilmiştir. Genellikle hançerlerde kabzaya paralel olarak hilal biçiminde kıvrılan namlu, İkiztepe örneğinde kabzaya dik açı oluşturacak şekilde kavislenmiştir ve bu kavis dökümden sonra verilmiştir (Lev. II Res. 3-5). Kabza da aynı şekilde döküm tekniği ile yapılmış olup namlu ile birleşen ucu, bağlantıyı sağlamak için hilal biçiminde bitirilmiştir. Bu kesimin hilal biçiminde yapılmasının nedeni kabzanın namluyu sıkıca kavramasını sağlamaktır. Aslında namlu, hilal biçiminde biten kabzanın içine açılmış bulunan bir yuvaya oturur. Bu yuvayla namlu arasındaki sıkı kavramadan

¹ Bu hançerin diğer İkiztepe eserleri gibi arsenli bakırdan imal edilmiş olduğu, Doç. Dr. Hadi Özbal tarafından Boğaziçi Üniversitesi Kimya Laboratuvarında yapılan kompozisyon analizinden anlaşıldı (Cu: 88. 2, As: 5.3, Ni: 0.11, Zn: 0.02, Pb: 0.01, Fe: 0.03, Ag: 0.0145).

sonra görülen boşluk ise sıcakken dökülen bakır/tunç bir eriyik ile doldurulmuştur. Gerek namlunun, gerekse kabzanın döküm tekniği ile oluşturulduğu, özellikle kabza üzerinde görülen döküm hatalarından açıkca belli olmaktadır. Bunlar döküm sırasında eriyik içerisinde kalmış hava kabarcıklarının oluşturduğu değişik büyüklüklerdeki çukurcuklardır. Namlu kabzaya tutturulurken hilal çerçeve üzerinde bir çatlak meydana gelmiştir ki, yapımcı bu hatayı diğer döküm hatalarında olduğu gibi düzeltme yoluna gitmemiştir. Döküm olarak yapılan namlunun kenarları, ayrıca, dögülerek inceltip, keskinleştirilmiştir.

Gerek biçimi, gerekse yapılış tekniğinde görülen çarpıcı özelliklerden dolayı bu eser İkiştepe'de şimdiye kadar ortaya çıkartılan tek örneği oluşturur². Eski Tunç Çağı III'e tarihlenen şehir-dışı mezarlıkta ölü hediyesi olarak bulunması nedeniyle de M. Ö. III. binyılın son çeyreğine tarihlenir. Bu eserle beraber aynı mezarda, ayrıca, 1 adet kabzasız tunç hançer (İ/85-207), 1 adet zıpkıncu (İ/85-204), 1 çift altın küpe (İ/85-209 ve 210), 1 adet kurşun pendant (İ/85-213), 1 adet frit tanelerden oluşturulmuş kolye (İ/85-208) ile 1 adet P.T. kase (İ/85-212) de bulundu. Mezarın ve özellikle hançerin tarihlenmesinde büyük katkısı olan kase halka dipli, ağız kenarına doğru genişleyen yuvarlak gövdeli olup ağız kenarı düzdür. Bu kabın ağız kenarı hizasında başlayan ve simetrik ve dikey olarak yerleştirilmiş bir çift ip deliği olan 4 adet tutamağı vardır (Lev. I Res. 2). Elde yapılmış olan kase içte kızılımsı bej, dışta ise siyah renk astarlı olup çok iyi perdahlıdır. Bu özelliklerinden dolayı, bu kase Eski Tunç Çağı III'ün tipik kaplarından birini oluşturur ve bu çağın başlarına tarihlenir³.

İkiştepe'de ele geçirilen bu hançerin benzerine, Anadolu'nun diğer çağdaş maden buluntuları veren Alaca Höyük, Horoztepe, Göller-Merzifon⁴ veya Troya gibi merkezlerde de rastlanmamıştır. Diğer taraftan, K. Bittel ile A.M. Schneider tarafından *Archäologischer Anzeiger* (bk. 55, 1940 s. 554) adlı süreli yayının 1939 *Senesinde Türkiye'de Arkeolojik Buluntular* adlı

² Bu hançer dışında, kendinden kabzası olan 4 hançer daha bulundu. Bunların kabzalarının başları da değişik biçimlerde formlandırılmıştır: Çift spiral, teber, yarım daire, kabara gibi.

³ Bu kase nin benzerlerine mezarların içine gömüldüğü Eski Tunç Çağı II kültür katına ait mimari tabakalarda rastlanılmadı. Ancak, daha derine gömülmüş mezarlarda bu tip kaseler yüksek halka dipli ve beyaz boya ile geometrik olarak bezeli olarak bulundu ki, bu tip bezeme örnekleri Eski Tunç Çağı II mimari tabakalarında görüldü.

⁴ Eski Tunç Çağının sonlarına tarihlenen bir mezarlık olduğu anlaşılan bu merkezde kaçak kazılarla elde edilen eserler Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde muhafaza edilmektedir.

makalesinde yayınlanan ve Kültepe'den geldiği söylenen, fakat aslında Çanakkınar'da bulunmuş olan hançer teknik yapısı ve bezeme yönünden İkiztepe hançerine benzer. M. Ö. III. binyılının sonlarına tarihlenen bu hançer de, tunçtan ayrı ayrı dökülerek yapılmış olan kabza ile namlunun, hilal biçimli bir çerçeve ile birbirine tutturulmuş olduğu görülmektedir. Hilal biçimli çerçevenin İkiztepe hançerindekinden tek farkı, namlunun omurga kesimine rastlayan yerinde düz bir çıkıntı yer alır ki, bu çıkıntı namlunun kabzanın içinde yanlara doğru oynamasına engel olur. Çanakkınar'da bulunduğu söylenen hançerin kabzasındaki bezeme de İkiztepe hançerinin benzeridir. Ancak, bu hançerde kabzanın yarım daire biçimli başı ile hilal biçimli kavrayıcı çerçevesi de, kabzaya elin oturduğu yer gibi çizi bezemelidir. Daha gelişkin bir teknikle imal edilmiş olan Çanakkınar hançeri İkiztepe'de ele geçirilenden daha sonraki bir tarihe ait olmalıdır.

Diğer taraftan, kabzasının başındaki asimetrik hilal görünümündeki ve bizim, yandan bir tarafının sivri, diğer tarafının da küt olması nedeniyle çekiç başlı olarak tanımladığımız İkiztepe hançeri, Anadolu hançer tipleri arasında tek örnek olarak karşımıza çıkmaktadır⁵. Bu başın bir zamanlar hilal biçiminde olduğu ve uçlarından birinin kırılmasıyla asimetrik hilal biçimine dönüştüğü düşünülebilir ve bunların M.Ö. III. binyılının sonlarına tarihlenen Alaca Höyükteki *K Mezarında* ele geçirilen altın kabzalı ve demir namlulu hançer⁶ ile birlikte M. Ö. II. binyılının ikinci yarısında özellikle Hitit kabartmalarındaki tanrı veya kral betimlemelerinin bellerindeki kemerlere sokulu hançerlerin benzeri olarak görülebilir⁷. Kabzanın makroskopik incelenmesinden, başın kırılmamış olduğu açıkça bellidir. Bu nedenle de başa bir hilal görünümü vermekten ziyade bunun ele iyi oturması için veya başka bir nedenle çekice benzer biçimde yapıldığı anlaşılmaktadır. Çekiç biçimindeki bu başın herhangi bir işlevi yerine getirmesi için bu şekilde biçimlendirildiği de düşünülemez. Çünkü, başla kabzanın ele oturduğu kesim aynı kalınlıklara sahiptir. Zaten hançerin bu

⁵ "Daggers and Swords in Western Asia" *Iraq* 8, 1946 s. 1 R. Maxwell Hyslop.

Die Metallindustrie Anatoliens in der Zeit von 1500 bis 700 v. Chr., Leiden 1939 S. Przeworski.

"The Development and Diffision of Metal Types in Early Bronze Age Anatolia" *Anatolian Studies* 7, 1957 s. 89 D. Stronach.

⁶ *Alaca Höyük Kazısı*, Ankara 1951 1937-1939 daki çalışmalara ve keşiflere ait ilk rapor s. 71, K. 14 Lev. CLXXXII Res. 3-4 H.Z. Koşay.

⁷ *The Art of the Hittites*, London 1962 Res. 64-65, 77 (below), 78, 84-85, 99 (above), 105 (above) E. Akurgal.

kısımlarının kullanıldığına dair herhangi bir ize de rastlanmaz. Ancak, bu kabzanın başındaki şeklin stilize edilmiş bir hayvan başı olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır. Özellikle avcılıkla geçindiği anlaşılan İkiztepe halkının böyle bir eser üretmesini doğal karşılamakta ve dolayısıyla bu hayvanın bir dağ keçisi olduğunu kabul edebiliriz. Burada çekicin küt tarafının keçinin ağız-burun kesimini ve kavisli sivri tarafının da boynuzları temsil ettiğini, ip deliğinin de keçinin gözü olduğunu söyleyebiliriz. Anadolu'da bu tipte imal edilmiş bir hançerin varlığı Troya'dan bilinmektedir. Bu eserde, doğal olarak yapılmış ve büyük bir olasılıkla bir boğayı temsil eden boynuzlu ve çökmüş durumdaki bir hayvan kabzanın baş kısmında yer alır⁸.

⁸ Ilios, New York 1976 (reprinted from 1881 edition) The City and Country of the Trojans s. 504 No 927 H. Schliemann.